

SHARIFOV SHUHRAT
SAIDAHMADOVICH

GLOBAL IQTISODIY RIVOJLANISH

O'QUV QO'LLANMA

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

SAMARQAND IQTISODIYOT VA SERVIS INSTITUTI

SHARIFOV SHUHRAT SAIDAHMADOVICH

GLOBAL IQTISODIY RIVOJLANISH

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti ilmiy Kengashi tomonidan
5230101–Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar) yo‘nalishi talabalari uchun
o‘quv qo‘llanma sifatida tavsiya etilgan

Samarqand – 2024

UO'K: 330.34(075.8)

Sh 26

KBK: 65.011ya73

Sh. S. Sharifov.

Global iqtisodiy rivojlanish [Matn]: o'quv qo'llanma / Samarqand iqtisodiyot va servis instituti – Samarqand.: “FAN BULOG'I” nashriyoti, 2024 - 312 bet.

Ushbu qo'llanma 5230100 “Iqtisodiyot” yo'nalishi talabalari uchun mo'ljallangan namunaviy va ishchi dasturlari, O'zbekiston Respublikasi Kadrlar tayyorlash milliy dasturi hamda Davlat ta'lim standarti asosida tayyorlangan.

O'quv qo'llanma mazmunini bayon etishda Prezident Sh.M.Mirziyoyev asarlari, respublika qonunlari va boshqa me'yoriy hujjatlardan, mamlakatimizda nashr etilgan darslik hamda o'quv qo'llanmalardan, jumladan, O'zbekiston milliy universitetining “Makroiqtisodiyot” kafedrasining mudiri, professor i.f.d. A.V.Vahobovning “Global iqtisodiy rivojlanish” fani bo'yicha yozgan materiallaridan va TDIUning professor-o'qituvchilari B.B.Berkinov, D.S.Ashurova, M.K.Abdullayeva, J.M.Raximovlar tomonidan “Global iqtisodiy rivojlanish” fani bo'yicha yozilgan o'quv qo'llanmasidan foydalanildi.

Shuningdek, o'quv qo'llanmani ilmiy va amaliy jihatdan mukammallik darajasini oshirish maqsadida monografiya, dissertatsiya va avtoreferatlar, statistik materiallardan keng foydalanilgan.

Qo'llanma oliy va o'rta maxsus o'quv yurtlarida dars beruvchi o'qituvchilar, aspirant, magistratura va bakalavriat talabalari, malaka oshirish instituti tinglovchilari uchun mo'ljallangan. Bundan tashqari, aynan shu fan bilan qiziquvchi barcha kitobxonlar ham foydalanishi mumkin.

Ma'sul muxarrir i.f.f.d. dots. Artikov Z A.

Taqrizchilar:

i.f.f.d. dotsent. R.J.Qurbonova.

i.f.n. dots. B.M.Boboqulov.

O'quv qo'llanma SamISI Kengashining 2024 yil 31 maydagi (10-sonli bayonnoma) yig'ilishi qarori bilan chop etishga tavsiya etilgan.

ISBN: 978-9910-753-63-3

© Sh.S.Sharifov, SamISI 2024.

© “Fan bulog'i” nashriyoti, 2024.

MUNDARIJA

KIRISH	9
I BOB. JAHON IQTISODIYOTI GLOBALLASHUVINING UMUMIY ASOSLARI.....	11
1–MAVZU: “GLOBAL IQTISODIY RIVOJLANISH” FANINING PREDMETI VA USLUBIYATI HAMDA VAZIFALARI.....	11
1.1.Global iqtisodiy rivojlanish fanning mazmuni hamda jahon iqtisodiyoti tizimidagi globallashuv tendentsiyalari	11
1.2. O‘tish iqtisodiyotiga ega mamlakatlardagi iqtisodiy holatlar	15
1.3. Dunyo taraqqiyotidagi ijobiy o‘zgarishlar va jahon iqtisodiyotining hozirgi holati	16
1.4. Globallashuv jahon iqtisodiyoti baynalminalashuvining eng yuqori bosqichi sifatida	19
1.5. Global iqtisodiy rivojlanish fanining tadqiqot ob’ekti, predmeti va uslubiyati	22
2-MAVZU. JAHON IQTISODIYOTI GLOBALLASHUVI TO‘G‘RISIDAGI KONTSEPTSIYALARINING SHAKLLANISHI, RIVOJLANISH BOSQICHLARI VA YO‘NALISHLARI	26
2.1. Jahon iqtisodiyoti globallashuvining asosiy tendentsiyalari to‘g‘risidagi kontseptsiyalar.....	26
2.2. Globallashuvning ob’ektiv asoslari to‘g‘risidagi kontseptsiyalar..	29
2.3. Jahon iqtisodiyoti globallashuvi jarayonlarining natijalari	32
3-MAVZU. JAHON IQTISODIYOTNI LOBALLASHUVINING HARAKATLANTIRUVCHI KUHLARI, OMILLARI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI	36
3.1. Jahon iqtisodiyoti globallashuvining harakatlantiruvchi kuchlari .	36
3.2. Global jarayonlarning milliy iqtisodiyotni rivojlanishiga ta’siri....	38
3.3. Globallashuv jarayonini harakatlantiruvchi omillar.....	40
II BOB. JAHON IQTISODIYOTI GLOBALLASHUVINING MUAMMOLARI.....	44
4-MAVZU: JAHON IQTISODIYOTINING GLOBALLASHUV MUAMMOLARI VA ULARNING GURUHLANISHI	44
4.1. Jahon iqtisodiyotida global muammolarning paydo bo‘lishi	44
4.2. Global o‘zaro bog‘liqlik jarayonining ziddiyatlari.....	47
4.3. Global energetik muammo va uni hal etish yo‘llari.....	49
4.4. Moliyaviy va iqtisodiy inqirozlar	51

5-MAVZU: JAHON IQTISODIYOTINI GLOBALLASHUVI JARAYONLARIDA MILLIY XO‘JALIKLAR O‘RTASIDAGI INTEGRATSION JARAYONLARNING VA ILMIY – TEXNIKAVIY HAMKORLIKNING RIVOJLANISHI.....	56
5.1. Globallashuv jarayonlarida tashqi iqtisodiy munosabatlarning shakllanishi va O‘zbekistonning jahon iqtisodiyotiga integratsiyalashuvi.....	56
5.2. Global iqtisodiyotga integratsiyalashuvni belgilovchi omillar	59
5.3. Milliy xo‘jaliklar o‘rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish	62
5.4. Global iqtisodiyotga integratsiyalashuvda ishlab chiqarish va ilmiy-texnika hamkorligi.....	65
6-MAVZU: GLOBALLASHUV VA XALQARO SAVDONING RIVOJLANISH TENDENTSIYALARI.	69
6.1. Global iqtisodiyotning shakllanishida xalqaro savdoning o‘rni.....	69
6.2. Global bozorlarning shakllanishi va ularning xususiyatlari	71
6.3. Globallashuv sharoitida tashqi savdoni tartibga solish usullari	73
6.4. Xalqaro savdo dinamikasi va o‘zgarishlarining xususiyatlari.....	75
III BOB. GLOBAL BOZORLARNING RIVOJLANISH TENDENTSIYALARI.....	80
7-MAVZU. GLOBAL, MINTAQAVIY VA MILLIY MOLIYAVIY BOZORLARI.....	80
7.1. Global moliyaviy bozorlarning shakllanishi	80
7.2. Xalqaro moliya tashkilotlari va ularning xalqaro moliyaviy munosabatlardagi o‘rni.....	83
7.3. Globallashuv sharoitida o‘tish iqtisodiyoti mamlakatlarida davlatning moliyaviy siyosati.....	85
7.4. Rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotida xalqaro moliyaviy munosabatlarning o‘rni	87
8-MAVZU: GLOBALLASHUV SHAROITIDA ISHCHI KUCHI BOZORI VA MIGRATSIYASI MUAMMOLARI.....	93
8.1. Jahon ishchi kuchi bozorining mohiyati va nazariy asoslari.....	93
8.2. Xalqaro ishchi kuchi migratsiyasining asosiy yo‘nalishlari va migrantlarni o‘ziga jalb qiluvchi markazlar	95
8.3. Jahon iqtisodiyotida xalqaro ishchi kuchi migratsiyasining dinamikasi	97
8.4. Jahon moliyaviy inqirozining ishchi kuchi bozoriga ta’siri	100
9-MAVZU. JAHON IQTISODIYOTINI GLOBALLASHUVI SHAROITIDA TRANSMILLIY KORPORATSIYALAR	104
9.1. Transmilliy korporatsiyalarning mohiyati va vujudga kelishi	104

9.2. Jahon iqtisodiyotida transmilliy korporatsiya(TMK)larning roli.	106
9.3. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi davrida TMKlar faoliyati.	108
9.4. O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiyotida TMKlarning tutgan o‘rni	110
IV BOB. GLOBAL IQTISODIY TIZIMNING FUNDAMENTAL ASOSLARI VA TARTIBGA SOLISH MEXANIZMLARI.	115
10 – MAVZU. GLOBAL IQTISODIY TIZIMNING FUNDAMENTAL ASOSLARI VA IQTISODIYOTNI TARTIBGA SOLISHNING FUNDAMENTAL TIZIMI	115
10.1. Jahon iqtisodiyotini globallashtirishning o‘ziga xos tendentsiyalari	115
10.2. Jahon iqtisodiyotigloballashtirishningtarixiy bosqichlari	116
10.3. Iqtisodiy globallashtirishningfundamentalomillari	118
10.4. Globallashtirish sharoitida jahon xo‘jaligini tartibga solish va unda davlatning roli	121
11-MAVZU. XALQARO INSTITUTLAR FAOLIYATINING UMUMIQTISODIY VAZIFALARI. XALQARO TIZIMNING NORASMIY INSTITUTLARI.	131
11.1. Xalqaro tashkilotlar-institutlarning vujudga kelishi, faoliyati va ularning umumiqtisodiy vazifalari	131
11.2.Xalqaro tizimning norasmiy institutlari. “Katta sakkizlik(keyichalik ettilik)” guruhi.....	136
11.3. G-20 norasmiy tashkiloti tuzilishiningtarixi	138
11.4. G-20 norasmiy tashkiloti va uning faoliyat yo‘nalishlari.....	139
11.5. G-20 tashkiloti va O‘zbekiston.	140
12-MAVZU. IQTISODIY HAMKORLIKNING XALQARO ME’YORLARI VA TAMOYILLARI.....	143
12.1. Xalqaro hamkorlik tashkilotlarining vujudga kelishining iqtisodiy va siyosiy sabablari hamda uning bosqichlari.....	143
12.2. Xalqaro hamkorlikni ta’minlash me’yorlari va xalqaro iqtisodiy tashkilotlarning funktsiyalari.....	150
12.3. Globallashtirish sharoitida xalqaro tashkilotlar funktsiyalarining o‘zgarib borishi	152
V BOB. GLOBAL IQTISODIY INTEGRATSIYA VA ISHLAB CHIQRISHNING HAMDA XALQARO IQTISODIY TASHKILOTLARNING BAYNALMINALLASHUVI.....	157
13-MAVZU. GLOBALLASHUV SHAROITIDA SANOATNING RIVOJLANISHI VA IQTISODIY O‘SISHNI TA’MINLANISHI	157

13.1. Global iqtisodiy tizimda, iqtisodiy o'sish va iqtisodiy rivojlanishni ta'minlanishi.....	157
13.2. XXI asr bo'sag'asida iqtisodiy o'sish strategiyasi	159
13.2. Global raqobatning kuchayishi va «qiyosiy ustunlik» tamoyiliga amal qilinishi	162
13.3. BMTning sanoatni rivojlantirish tashkiloti-YUNIDONing vazifalari.....	164
14-MAVZU. XALQARO SAVDO TASHKILOTINI LIBERALLASHTIRISH VA UNING HUQUQIY ASOSLARI...	168
14.1. Butun jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lishda chet el tajribasi .	168
14.2. BJTning tarkibi va vazifalari.....	171
14.3. O'zbekiston JSTga integratsiyalashuv yo'lida	176
15-MAVZU. XALQARO MOLIYAVIY TASHKILOTLAR TIZIMI VA UNING VAZIFALARI.....	183
15.1. Xalqaro moliyaviy bozorlarning vujudga kelishi va mohiyati...	183
15.2. Jahon xo'jaligining globallasuvi va xalqaro moliyaviy bozorlarning rivojlanishi.....	184
15.3. Xalqaro moliyaviy oqimlar	185
15.4. Globallasuv jarayonlarida xalqaro moliyaviy bozorlarning tuzilmasi va vazifalari	194
15.5. Globallasayotgan jahon xo'jaligida xalqaro moliyaviy markazlar	196
15.6. Xalqaro moliyaviy bozorlarni globallasuvining natijalari.....	203
16-MAVZU. GLOBAL IQTISODIY TIZIMDA XALQARO TURIZMNING RIVOJLANISHI.....	209
16.1. Global iqtisodiy tizimda xalqaro turizmning xususiyatlari va uning integratsiyasi	209
16.2. Xalqaro turizmdagi zamonaviy tendentsiyalar va uning Yangi turlari	211
16.3. BMTning jahon sayyohlik tashkiloti(BMTJST) va uning tarkibiy tuzilishi	215
16.4. Xalqaro turizmni rivojlantirishga qaratilgan asosiy tadbirlar va ularning amalga oshirish mexanizmlari	217
16.5. BMTJST va boshqa tashkilotlar hamda uning istiqbollari va muammolari	219
VI BOB. GLOBAL IQTISODIY MUAMMOLAR.....	223
17-MAVZU. GLOBAL IQTISODIY TIZIMDA TABIIY YONILG'I RESURLARINI EKSPORT QILUVCHI	

MAMLAKATLARNING O‘ZARO HAMKORLIGI VA ULARNING MUAMMOLARI.....	223
17.1. Neftning iqtisodiy resurs sifatidagi ahamiyati	223
17.2 .OPEKning shakllanish tarixi va unga a’zo davlatlar	225
17.3. OPEK tarixining asosiy bosqichlari	228
17.4. OPEKning asosiy maqsadlari.....	232
17.5. OPEK boshqaruv tuzilmasi	232
17.6. OPEKning ishlash mexanizmi	235
17.7. OPEKning amaldagi siyosati	236
17.8. OPEK faoliyatining asosiy muammolari	241
17.9. Gaz eksport qiladigan mamlakatlarning xalqaro tashkiloti va ularning muammolari	243
18-MAVZU. GLOBAL EKOLOGIK MUAMMOLAR VA EKOLOGIK TAHDID	251
18.1. Er kurrasidagi umumiy ekologik vaziyat	251
18.2. Biosferadagi hayvonot, odamlar va usimliklar dunyosidagi muammolar	252
18.3. Kishilik jamiyatiga xos muammolar	253
18.4. Ekologiya va resurslar muammolari va ekologik tahdidlar	253
18.5. Demografik va oziq-ovqat muammolari	256
18.6. “Ekologik” va “iqtisodiy” qaltislik, ularni bartaraf etish usullari	258
19-MAVZU. JAHON IQTISODIYOTINI GLOBALLASHUVI SHAROITIDA IQTISODIY XAVFSIZLIK VA MILLIY IQTISODIYOT RAQOBATBARDOSHLIGINI TA’MINLASH MUAMMOLARI.....	263
19.1. Iqtisodiy xavfsizlik tushunchasining mohiyati.....	263
19.2. Iqtisodiy xavfsizlik turlari	265
19.3. Globallashuv sharoitida iqtisodiy xavfsizlikni ta’minlashda tashqi omillarning roli.....	267
19.4. Tashqi iqtisodiy faoliyat va milliy manfaatlarga tahdidlar	269
19.5. Globallashuv sharoitida milliy iqtisodiy xavfsizlik va iqtisodiy raqobatbardoshlikni ta’minlanishi.....	271
20-MAVZU. GLOBALLASHUVGA QARSHI HARAKATLAR, NORASMIY TASHKILOTLAR VA ANTIGLOBALIZM FENOMENI.....	275
20.1. Globalizmga qarshi harakatlarning vujudga kelish sabablari, mondializm.....	275
20.2. Antiglobalizmning asl mohiyati va uning ko‘lami.....	280

20.3. Antiglobalizmning tasnifi va asosiy shakllari	282
XULOSA	288
ГЛОССАРИЙ.....	291
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI.....	312

KIRISH

Mamlakatimiz Prezidenti Sh.Mirziyoyev ta'kidlaganidek, hayotning o'zi va xalqning talablari bizning oldimizga amaliy yechimini topish lozim bo'lgan yangi va yanada murakkab vazifalarni qo'yimoqda¹. Ushbu muammolar va hayotning o'zi oldimizga qo'ygan murakkab vazifalarni tezroq hal qilish, ularning yechimini izlab topish, ko'p jihatdan kishilarning iqtisodiyot sirlarini, ayniqsa, bozor iqtisodiyoti munosabatlarining mazmunini, ularning talablari, ziddiyatli va chalkash xususiyatlarini, qonun-qoidalarini, mamlakatimizda iqtisodiy taraqqiyotni jadallashtirish maqsadida qabul qilingan strategik dasturlar mazmunini, amalga oshirilayotgan keng ko'lamli iqtisodiy islohotlarni yanada chuqurlashtirish, inson manfaatini birinchi o'ringa qo'yish, iqtisodiyotni erkinlashtirish, tarkibiy o'zgartirish, modernizatsiyalash va diversifikatsiyalashning maqsadi va mohiyatini chuqurroq bilishlariga bog'liqdir.

Hozirgi kunda butun dunyo olimlari uchun hozirgi zamon globalashuv nazariyalarini o'rganish, tahlil qilish va shu asosda strategiyani belgilash masalalari asosiy vazifalaridan bo'lib qolmoqda. Shu sababli Global iqtisodiy rivojlanish fanining talabalarga o'rgatilishi dolzarb ahamiyatga ega. Ana shundan kelib chiqib ushbu masalalarni samarali hal qilish ko'p jihatdan iqtisodchilarning Global iqtisodiy rivojlanish, g'oyalar va ularning o'ziga xos hususiyatlarini chuqurroq bilishlariga bog'liqdir. Bu esa, o'z navbatida, mamlakat ta'lim tizimining qay darajada rivojlanganligiga bog'liqdir.

Global iqtisodiy rivojlanish fanini talabalarga o'qitishning asosiy vazifalari talabalarni hozirgi kundagi zamonaviy kontseptsiya va g'oyalarning mazmuni-mohiyati, asosiy yo'nalishlari, ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlari va shu kabi bir qator nazariy bilimlar bilan qurollantirishdan iborat.

Ushbu fanni o'rganish jarayonida o'qitishning ochiq, muammoli va vizual ma'ruzalar o'tkazish, insert, klaster va aqliy hujum kabi ilg'or pedagogik hamda axborot texnologiyalari qo'llaniladi.

Global iqtisodiy rivojlanish fani Iqtisodiyot yo'nalishida tahsil olayotgan talabalarning asosiy bilimlarini shakllantirish negizi hisoblanadi. Mazkur fan o'quv rejasidagi iqtisodiyot nazariyasi,

¹ Shavkat Mirziyoyev. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. Mamlakatimizni 2016 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ruzasi // Xalq so'zi, 2017 yil 16 yanvar.

makroiqtisodiyot, mikroiqtisodiyot, iqtisodiy transformatsiya nazariyasi, ijtimoiy soha iqtisodiyoti, iqtisodiy ta'limotlar tarixi, monetar siyosat, davlatning iqtisodiy siyosati va shu kabi bir qator fanlar bilan yaqin bog'langan bo'lib, o'zining predmetini o'rganishda yuqoridagi fanlar kategoriyalari, muammolari va yutuqlaridan foydalanadi.

I BOB. JAHON IQTISODIYOTI GLOBALLASHUVINING UMUMIY ASOSLARI

1–MAVZU: “GLOBAL IQTISODIY RIVOJLANISH” FANINING PREDMETI VA USLUBIYATI HAMDA VAZIFALARI

1.1. Global iqtisodiy rivojlanish fanning mazmuni hamda jahon iqtisodiyoti tizimidagi globallashuv tendentsiyalari.

1.2. O‘tish iqtisodiyotiga ega mamlakatlardagi iqtisodiy holatlar.

1.3. Dunyo taraqqiyotidagi ijobiy o‘zgarishlar va jahon iqtisodiyotining hozirgi holati.

1.4. Globallashuv jahon iqtisodiyoti baynalminalashuvining eng Yuqori bosqichi sifatida.

1.5. Global iqtisodiy rivojlanish fanining tadqiqot ob’ekti, predmeti va uslubiyati.

1.1. Global iqtisodiy rivojlanish fanning mazmuni hamda jahon iqtisodiyoti tizimidagi globallashuv tendentsiyalari

Mamlakatimizda ishlab chiqilgan bozor iqtisodiyotiga o‘tishning o‘ziga xos yo‘li kontseptsiyasiga amal qilib iqtisodiyotda tub institutsional va tarkibiy o‘zgarishlar amalga oshirilmoqda, ishlab chiqarishni qayta tashkil etish va davlat tasarrufidagi korxonani xususiylashtirish asosida mulkchilik munosabatlari qayta ko‘rilmogda, yangi bozor mexanizmlari va bozor infratuzilmasi shakllantirilmoqda. Shu bilan birga respublikaning XXI asrga qadam qo‘yishi milliy tizimlarga yuksak talablar qo‘yuvchi iqtisodiy integratsiya asosida globallashuvning jahon tendentsiyalari kuchaygan bir sharoitga to‘g‘ri keldi.

Globallashuv davlatlarning iqtisodiy siyosat sohasidagi ustamonlik bilan harakat qilishlarini cheklaydi, lekin hech ham uni bekor qilmaydi. Hukumatlar davlatdagi investitsiya iqlimini investorlar uchun qiziqish uyg‘otishini quyidagi tadbirlar orqali farqini belgilaydilar:

- infrastrukturani rivojlantirish;
- maorifni, kadrlarni tayyorlash va malakasini oshirish tizimini qo‘llab-quvvatlash;

-ishlab chiqarishning samaradorligini oshirish bilan birga xizmat ko'rsatish sohasidagi narxlarni pasaytirish;

-erkin raqobat uchun sharoit yaratish yoki normalarni tartibga solishni o'zgartirish;

-mehnat bozorlari ishini takomillashtirish.

Boz ustiga, bir yo'nalishda hukumat bevosita o'z ta'sirini yo'qotmaydi. Qochqinlar va immigrantlar muammosi o'z dolzarbligini yo'qotmasa hali, imigratsion nazorat va aholini ro'yxatdan o'tkazish tizimi shunga olib keladiki, ommaviy ko'chishlar iqtisodiyotning ko'rsatkichi bo'lib qolmaydi. Fuqarolik va yashash huquqini berish ustidan borilayotgan qattiqqo'l nazorat davlat tomonidan an'anaviy chegaralar va hududlarni saqlab qoluvchi yagona sohaga aylanadi.

Globallashuvning tahlili davlatlarni global dunyodagi funktsiyalarni oydinlashtirib beradi, negaki ayrim sohalarda globallashuvning ta'siri uncha katta ahamiyatga ega emas.

Iqtisodiyot bo'yicha Nobel mukofotining sovrindori,
Kolumbiya universitetining professori Jozef Stiglits

- Globallashuv - insonlar hayotini yaxshilashning eng yaxshi potensialidir, shu jumladan, rivojlanayotgan mamlakatlar aholisi hayoti yaxshilanmoqda. Uning ayrim yo'nalishlari hozirning o'zida, masalan, ilmning globallashuvi sog'liqni saqlash, insonlarning umrini uzaytirishga olib kelmoqda"

Kaliforniya universiteti professori M.Kastels

- Globallashuv jarayonini "yangi kapitalistik iqtisod", unda axborot, bilim va informatsion texnologiyalar ishlab chiqarish va raqobatbardoshlik o'sishning asosiy manbasi.

1.1-rasm. Globallashuv haqida iqtisodchi olimlarning fikrlari²

Har qanday chegaradan Yuqori turgan global jihatdan qanchalik uzoqdaligimizni anglasak ham, bir necha yo'nalishlar bo'yicha davlatlarning roli o'zgargan. Davlatlar kapitalni jalb qilish va ushlab qolish va mustaqil iqtisodiy siyosatini o'tkazish imkoniyatiga ega bo'lsa ham, ularning roli nazoratda emas, balki iqtisodiyotni tartibga solishdan iborat.

² Xodiyev B., Shodmonov Sh. Iqtisodiyot nazariyasi (darslik). – T., «Barkamol fayz-media» nashriyoti, 2017.

Global iqtisodiyot - bu ulkan ishlab chiqarish va savdo, global moliyaviy va planetar miqyosda axborot tarmog'i tomonidan shakllangan ajralmas global tizimga bosqichma-bosqich aylanib borayotgan jahon iqtisodiyoti rivojlanishining sifat jihatidan Yangi bosqichidir.

Global iqtisodiyotining funktsional bloklari(elementlari):

1. Ishlab chiqarishning globallasuvi va global ishlab chiqarish;
2. Global moliyaviy tizim;
3. Tovar va xizmatlar savdosining global tizimi;
4. Kapital, ishchi kuchi va informatsion(axborot) texnologiyalarining global bozorlari;
5. Intelektual faoliyat natijalari bilan ayirboshlashning global tizimi.

Global iqtisodiyot elementlarini shakllanish jarayoni bir vaqtning o'zida bir necha yo'nalishda rivojlanmoqda. Ulardan birinchisi, mamlakatning ichki bozorida ishlab chiqarilgan tovar va xizmatlarni sotish, bir tomondan, ishlab chiqarish ko'lamining sezilarli darajada oshishi vaboshqa tomondan, mamlakat ichidagi ehtiyojlarning aynan milliy ishlab chiqarish tovarlari va xizmatlariga nisbatan to'yinganligi bilan bog'liq bo'lmoqda. Shu asosda mamlakatda yaratilgan yalpi mahsulotni qiymat va natural-ashyoviy shaklda sotish uchun tashqi bozorlarni doim izlash ehtiyoji vujudga keladi. yana bir boshqa yo'nalish uning teskarisi bo'lib, u milliy iqtisodiyotda ishlab chiqarish jarayonining uzluksizligi va kengayishini ta'minlaydigan barcha mehnat vositalari va predmetlarining etishmasligi sababli jahon bozoriga keng ko'lamli chiqishni taqqozo etadi.

Global iqtisodiyotining o'ziga xos xususiyatlari bo'lib quyidagilar hisoblanadi:

- xalqaro savdo asosidagi rivojlangan xalqaro tovar ayirboshlash sohasi;
- ishlab chiqarish omillari (kapital, ishchi kuchi, texnologiya) xalqaro harakatining rivojlangan sohasi;
- bir nechta mamlakatlarda joylashgankorxonalarining xalqaro ishlab chiqarishning shakllari;
- tovarlar va ishlab chiqarish omillarining xalqaro harakatiga xizmat ko'rsatish bilan bog'liq bo'lmagan mustaqil xalqaro moliyaviy soha;

■ iqtisodiy taraqqiyotning muvozanati va barqarorligini ta'minlash maqsadida xalqaro va davlatlararo, davlatlararo va nodavlat tartibga solishning xalqaro mexanizmlari tizimi;

■ Davlatlarning ochiq iqtisodiyot tamoyillariga asoslangan iqtisodiy siyosati.

Dunyoning aksariyat mamlakatlari iqtisodiyoti yanada ochiq bo'lib bormoqda, bu esa ularning jahon iqtisodiy jarayonlarida faol ishtirok etishiga yordam beradi va tovar eksportining jahon YAMdagi ulushinibarqaror o'sish tendentsiyasini ta'minlaydi. Masalan, 1913 yildagi 7,9% dan. 1929 yilda 9% gacha, 1960 yilda 10%, 1970 yilda 14,5% gacha, 2000 yilda 19%, 2018 yilda 21,7% tashkil etdi va yuqori daromadli mamlakatlarda - Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotiga a'zo (Yevropa Hamkorlik va Rivojlanish Tashkiloti) - tovarlar va xizmatlar eksportining ulushi (YAIMga nisbatan%) 70% ni tashkil qiladi. Tovarlar eksportining o'rtacha yillik o'sish sur'ati YAIM o'sishidan qariyb ikki baravar yuqori.

Jahon iqtisodiyotining muhim xususiyati mintaqalashuvdir - boshqa xarakterdagi savdo-iqtisodiy kelishuvlar asosida mintaqaviy integratsiya shakllanishlarining paydo bo'lishi va rivojlanishi; APEC, Yevropa Ittifoqi. NAFTA. ASEAN, MERCOSUR va boshqalar, uning asosiy belgilaridan hisoblanadi.

Jahon savdosining yarmini, ishlov beriladigan maydonning 80 foizini boshqaradigan ko'p millatli tadbirkorlik va TMK faoliyatining diversifikatsiyasi jahon iqtisodiyotida tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda, ular xalqaro texnologik almashinuv, nou-xau, patentlar, litsenziyalarning 7 foizini tashkil etadi. Jahon iqtisodiyotidagi TMKlarning tezkor faoliyatlarining asosiy sabablari:

■ gorizontal va vertikal integratsiyani rivojlantirish orqali bozorni sezilarli darajada kengaytirish;

■ sinergiya qonuni (ishlab chiqarish ko'lamining oshishi tufayli) va arzon ishchi kuchini jalb qilish natijasida ishlab chiqarish xarajatlarining sezilarli darajada pasayishi:

■ hozirgi bosqichda ahamiyati tez sur'atlarda o'sib borayotgan texnologik transferlarni nazorat qilish.

Global firmalar bitta tashkiliy, moliyaviy, texnologik rejimda, ishlab chiqarish jarayoni, xalqaro operatsiyalar, menejment, marketing, ilmiy-texnik tadqiqotlar va boshqa strategik faoliyat elementlarini birlashtirgan ko'p millatli ishlab chiqarishning asosiy sub'ektlariga aylanmoqda.

экономика: Учеб. Пособие. Под. Ред. Маслова - Пенза: Изд-во Пенз. гос. ун-та, 2001.

11. Лившиц А. Присоединение стран СНГ к ВТО: Проблемы и решения. Внешне экономический бюллетень. – М. 2003. №2.

12. О.Т. Богомолов. Мировая экономика в век Глобализации. Учебник. – М.: ЗАО Изд-во «Экономика», 2007 г.

13. Данилцев А.В. Международная торговля. Инструменты регулирования: Ўқув-амалий қўлланма. Иккинчи тахрир этилган нашр. – М.: Деловая литература, Палеотип, 2004.

14. Глобализация мирового хозяйства и эволюция экономической роли государства. Под. Ред. Проф. М.В. Кулакова, проф. М.Н. Осмовай. – М.: ТЕИС 2001. стр. 1-20.

15. N.Gregory Mankiw. Principles of Economics, 7th edition. Amazon, USA 2016.

16. Mambetjanov Q.Q. Ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot nazariyasi. O‘quv qo‘llanma. T.:TDIU, 2015.

IV. Internet resurslari

1. www.gov.uz– O‘zbekiston Respublikasi hukumati portali.
2. www.lex.uz– O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi.
3. www.press-service.uz-O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining matbuot xizmati.
4. www.gov.uz– O‘zbekiston Respublikasi xukumat portal.
5. www.stat.uz– O‘zbekiston Respublikasi davlat statistika qo‘mitasi rasmiy sayti.
6. www.cbu.uz– O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiysayti.
7. www.min.economy.uz- O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot vazirligi rasmiysayti.
8. www.mf.uz- O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi rasmiysayti.
9. www.norma.uz-O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligi sayti.
10. www.tdiu.uz– Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti rasmiy sayti.
11. www.economist.com.
12. www.worldeconomics.com.
13. www.tradingeconomics.com.